

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-13>  
УДК 1:37(316.6)(475)Ochorowicz

**Славомир Штобрин**

## Народний характер поляків у філософсько-педагогічних експлораціях на зламі XIX–XX століть

(на матеріалі спадщини

Юліана Леопольда Охоровича)<sup>1</sup>



*Запропоновано аналіз концептуальних засад дослідження народного характеру поляків у спадщині Юліана Леопольда Охоровича (1850-1917) та філософсько-педагогічна імплікація його поглядів. Особливо акцентовано внесок Охоровича до розробки міждисциплінарного підходу до дослідження народного характеру поляків. Евристичний потенціал такого підходу розкрито через реконструкцію і систематизацію поглядів Охоровича, які відіграли значну роль у визначенні інтенціональності дискусій про те, якої філософії потребують поляки для успішного самоствердження свого національного буття. Критичне осмислення цього досвіду, разом з верифікацією теоретичних припущень та його узагальнень, може бути цікавим в українських соціокультурних контекстах. Охорович належить до групи видатних польських науковців, які характеризувались широтою наукових інтересів та оригінальними досягненнями. У статті представлені плідні дискусії Охоровича зі сучасними йому науковцями, які досліджували народний характер поляків та низку проблем, пов'язаних з цим питанням. Наслідком цього стала його оригінальна концепція історії як колективного психологічного процесу. Розкрито історичне походження як позитивних, так і негативних рис народного характеру. У Польщі Охоровича можна вважати першопрохідцем психологічної історії. Важливу роль у цій концепції відіграє теорія так званих залишкових симптомів, на базі яких він розвиває концепт народного характеру з відповідними педагогічними імплікаціями. Питання про рудименти польського національного характеру загострюються в граничних ситуаціях, де відбувається верифікація тих рис, які раніше проголошувалися декларативно. Сила народу, як слушно зазначає Охорович, закодована у ірреальній сфері, тобто у сфері цінностей, навколо яких угруповуються люди.*

**Ключові слова:** педагогіка, Юліан Охорович, народний характер, психоісторія, рудименти, міждисциплінарний підхід, філософія, виховання

<sup>1</sup> Пер. з польської Марії Култаєвої.

© Славомир Штобрин, 2023

## Попередні зауваги

На самому початку роботи над цією проблемою я навіть не міг припустити, що розмірковування над нею матимуть дещо іншу артикуляцію. Адже сьогодні йдеться не тільки про те, якої філософії потребують поляки, а також й про питання, якою філософією ми керуємось щоденно і ким ми є. Граничні ситуації, такі, як російська агресія на українських теренах і пов'язані з цим воєнні злочини, найкраще виявляють дійсні, а не декларативні риси народу. Дуже сучасне звучать слова Казимира Бродзінського, проголошені ним у травні 1831 р., тобто в період битв повстанських проти Росії: отож ідеєю польського народу було: «розвиток дерева свободи і братерства [...], варта на межі варварського і цивілізаційного світу, високе призначення захищати знедолених, а ще вище – представництво десятки мільйонів слов'янських народів, [...], здатних повстати навіть з гробу, щоб дати відсіч замаху на свободу народів» [Brodziński 1867: 17-18]. Ці властивості особливо загострено проявляються у кризових станах.

Питання про народний характер поляків потребує звернення до стійких елементів нашої культури, зокрема до філософської культури. У цьому контексті заслуговують на увагу цікаві роздуми Владислава М. Козловського, який вважав, що тогочасне суспільство сформувалося у своїй засадничій формі у період розділу Польщі. Козловський аналізував духовну культуру народу і трактував це розділення як імпульс до народного відродження на основі того, що він називав народною вірою, яка виростає з народної філософії, котра окреслює напрям виховання народу [Kozłowski 1924: 3]. Це положення є істотним, бо народний характер має іманентні властивості, адже сила народу закодована в ірреальній сфері, чи так званій сфері цінностей, навколо яких групуються люди.

Зовнішні умови, наявний час і простір, суспільні відносини з сусідськими народами є тільки додатковим, але не остаточним вирішальним чинником піднесення або гальмування проявів народного духа. Характер народу, так само, як і характер людини, є певною, відносно довготривалою, невід'ємною властивістю, що знаходить прояв у певній усталеності волі, спрямованій на ціннісні цілі. У цьому сенсі словникове визначення характеру можна відіслати як до смислу категоричного імперативу Імануїла Канта, так і до витриманої в дусі неокантіанства засадничої аксіоми концепції формування людини, сформульованої Георгом Кершенштайнером. Ця аксіома закладала спорідненість між об'єктивними цінностями культури і духовною культурою вихованця, а імператив Канта, в свою чергу, сприяв універсалізації цих засад. Обидві названі концепції мають спільний знаменник у вигляді добірки суспільно визнаних цінностей. Отже, ми хочемо знати не тільки, ким ми є як

окремі індивіди, а й також те, які маємо стійки (відносно стійки) спільні риси. Ця проблема, власно кажучи, часто поставала у вигляді питання про те, якої філософії потребують поляки [Jagoński 1810; Tatarkiewicz 1970]. Так само, як посеред групи кровно споріднених осіб існують індивідуальні відмінності, так і – з іншого боку – кожна окремі група має певні характерні властивості, типові для неї, які певною мірою відрізняються від багатьох інших рис, спільних з широким суспільним середовищем. На цій підставі, наприклад, Броніслав Ф. Трентовський розрізнявав германський, романський і слов'янський склад розуму.

### Реконструкція концепції Юліана Охоровича

Реконструкцію концепції Юліана Охоровича треба почати з його досліджень на прикордонні історії, археології та етнографії [Ochogowicz 1986]<sup>1</sup>. Вже сам цей факт є значущим, бо Охорович не редукував своїх досліджень до однієї дисципліни, якою займався професійно, якою для нього була перед усім психологія. Через це, коли він писав про первісних слов'ян, то звертав увагу на певні властивості доквілля, до вони мешкали і пов'язував з цим встановлені риси характеру. Варто на хвилину затриматись над його спостереженнями, які торкаються давніх часів.

#### *Дослідження народного характеру*

На підставі достеменно визначених, але фрагментарних історичних згадувань про старожитніх слов'ян Охорович створив синтетичний образ такої спільноти через протиставлення її германським народам. Його розповідь про наших предків дослівно звучить так: «...це плем'я мирне, не вдається до захоплень, дуже прив'язане до землі, шляхетне, нікому не стає поперек дороги, неохайне, нескорене, непрактичне, генеруюче енергію тільки у випадку безпосередньої загрози небезпеки, звикле до тяжкої праці, але також й до надмірних, часто безглузких веселощів, неорганізоване, поблажливе і довірливе, любляче рівність, занадто прихильне до усякої чужоземщини, надмірне гостинне, жертовне, наповнене самовідданістю і обдарованістю у різних напрямках, однак не має

<sup>1</sup> Варто зауважити, що у серії під назвою «Про польський народний характер» (“O polskim charakterze narodowym”) першу позицію займала книжка вибраних текстів Ю. Охоровича. Треба також зазначити, що сучасна література з гуманітарних наук лише рідко звертається до доробку Охоровича, і то передусім до праць з історії філософії, історії психології або літературознавства. Але немає праць, присвячених педагогічній проблематиці, хоча вона займає помітне місце у творчості Охоровича. Серед присвячених йому праць я хотів би особливо виділити такі [Bobrowska-Nowak 1971; Skarga 1980; Tyburski 2004]. Робота, яка торкається на пограниччю, є докторською дисертацією Аніти Беніславської [Benisławska 2011]. У 2013 році У сєдлецькому Регіональному Музеї відбулась вистава під назвою «Юліан Охорович. Людина ренесансу у часи позитивізму».

витримки і не думає о ти, що буде завтра, отож – незріле» [Ochorowicz 1907: 86]. Зазначимо, що така характеристика через її загальність і абстрактність мала дещо універсальний характер, тим не менш можна із засторогою припустити, що перелічені тут головні риси узагальненої персоніфікованої спільноти стосуються і сучасності, їх можна віднести і до людей, які живуть у ХХІ столітті. З цим положенням Охоровича збігається також точка зору майже його сучасника, а саме, іншого польського філософа – Маріана Массоніуса, який стверджував, що «...цей короткий період, що тривав не більше за тридцять років (1830-1860) є надзвичайне важливим для сформування усього нашого духовного життя, а зрозуміти це можливе тільки на тлі загального уявлення о природі і характерних рисах польського складу розуму» [Massonius 1901].

Оскільки думка Охоровича розвивалась майже у той самий час, що і погляди Массоніуса, вона теж мала своїм підґрунтям свідомість того романтичного спадку, хоча й мала ознаки епохи, яка – на його переконання – пододала польський романтизм<sup>1</sup>. Сучасні автори також вказують на період між двома повстаннями (1830-1863) як на початок становлення власної народної самосвідомості. Таку точку зору, наприклад, відстоюють Й. Гаревич і А. Вавржинович, які до того ж вказують на брак безперервності у розвитку народної свідомості. Адже вони вважають, що цей процес був перерваний після Другої світової війни, але, на що згадані філософи не звернули уваги, так то були антинародні випадки урядників Галичини, спрямовані проти «панів-поляків». До того ж, здається, що наявність певних спільних рис, покладених в основу народного характеру, у деяких історичних моментах не йде бік о бік разом з їхньою свідомістю. Парафраз висловлювання Маркса з алюзією на Канта, можна сформулювати так: у добу Весни Народів поляки були народом у собі, а не народом для себе. Отже, згодне з дослідницькими настановами Охоровича припустимим було тільки «таке розуміння народного характеру, яке є стійкою комбінацією психологічних чинників» [Ochorowicz 1917: 228]. Його праці у цьому контексті відкривали новий простір для досліджень хоч би з тієї точки зору, що вони звертались до ряду дисциплін, у площині яких здійснювалась аналітична робота, а також містили емпіричний матеріал, доступний авторіві.

<sup>1</sup> Треба зазначити, що такий спосіб осмислення народної єдності, який вибудовується основі філософії періоду між повстаннями, є спільним для таких авторів, як Охорович, Массоніус, а також В. М. Козловський. Останній стверджував, що народна філософія прагне духовної єдності, відродження народної спаяності. [Kozłowski 1924: 10]. Цікавим мотивом, присутнім, як у Охоровича, так і Козловського є проголошення ідеї слов'янської єдності, яка протиставляється панславізму на основі царистського деспотизму. Як бачимо, колесо історії обертається.

У дослідженнях Охоровича представлені не тільки аналітичні психологічні розробки, а й також історичні, соціологічні і навіть автобіографічні<sup>1</sup>. На підставі мозаїки емпіричних даних він зробив в низку влучних спостережень, де описувався народний характер поляків, тут йшлося не стільки про окреслені та виокремлено експоновані риси, скільки про їхню структуру, глибоко пов'язану з низкою чинників, які її відкривають і зберігають.

Одна з його найважливіших для педагогів праць – «Психологія-Педагогіка-Етика. Додатки до зусиль нашого народного відродження» – вже в самій назві містить вказівку на необхідність багатостороннього підходу до пізнання рис народного характеру, якщо метою проголошується його відродження. Тут знайдемо чисельні аналізи вад і переваг цього характеру. Так, за Охоровичем, варто передусім зосередитись на народних вадах, яким він присвятив цілий розділ<sup>2</sup>. Це ще більш набуває значущості, оскільки багато з них не зникли, а у сфері науки складається враження, що вони радше посилились.

### **Критика культу іноземців**

Поза усяким сумнівом, однією з таких народних слабостей, почасти встановлених у дослідженнях Охоровича, є культ іноземців, який виникає на основі певних психологічних рис народу. Це явище нам добре знайоме, бо воно поширене у сучасній педагогічній літературі. Після перелому у 1989 році стало зрозумілим, щоб наздогнати згаяний час, треба брати якомога більше зі світової літератури. Однак у подальшому ми застрягли у хибному схематизмі, який так рішуче і критично викрив сто років тому Охорович. Пишучи про Краківську Академію, або, за словами Л. Вітковського, у ті часи інституцію «першої ліги», він викриває наші вади, а саме: «...недбалство, групівщина, страх перед новим, протегування бездарності, відсутність довгострокового планування праці, культ іноземщини, беззмістовне красномовство, формалістика, схильність до позерства» [Ochorowicz 1917: 320]. У тому переліку вад, у тій чи іншій мірі культивованих ще й досі, помітні не тільки похибки конкретних індивідів, а й також хибування народу *en bloc* і цілих інституцій.

Але й надалі продовжується знищення людей, відданих науці, однак не тих, хто знаходиться під захистом відродженого протекціонізму. Тут

<sup>1</sup> На переваги такої глибоко осмисленої і методичне спрямованої інтроспекції, яка дозволила йому розробити цілком оригінальну і водночас не конформістську дослідницьку позицію звертає увагу А. Соболевська [Sobolewska 2021: 261-291].

<sup>2</sup> Критичний аналіз, представлений Охоровичем у «*Psychologia-Pedagogika-Etyka...*» спирається на праці його попередників з дев'ятнадцятого століття. Серед них треба виділити праці Анджея Немоевського (Andrzej Niemojewski,) Максиміліана Яковського (Maksymilian Jackowski), Юліана Калішевського (Julian Kaliszewski, ps. Klin).

долі Трентовського і Охоровича можна назвати клінічним випадком<sup>1</sup>. У текстах Охоровича можна знайти трохи закамфльовані, але попри це добре розпізнані автобіографічні сюжети, які прямо вказують на деструктивні вчинки, спрямовані проти нього, але начебто торкалися його оточення<sup>2</sup>. Розмірковуючи над цим, він писав, що «у нас саме ті індивіди, які виявляють дієвий темперамент, різко відрізняються від загального тла і найчастіше наштовхуються на опозицію, а не на визнання [Ochogowicz 1917: 303]<sup>3</sup>. Охорович усім своїм життям здійснив ідею, дуже точно визначену Єжи Койкола: «...проголошення сміливих поглядів, які не завжди збігаються з думками світських і костельних влад, було – і сподіваюсь – й надалі буде правом і обов'язком філософа [...], а також правом і обов'язком польської філософії»<sup>4</sup>. Одначе все ще продовжується копіювання і нескінченні інтерпретації чужих творів, одночасно з цим ство-

---

1 Окрім злосливих критиків Ю. Охоровича, треба також згадати важливих прихильників народної культури, які поцінували його працю та її результати. Тут можна назвати К. Твардовського, який вважав Охоровича рупором нових течій у психології [Twardowski 1913: 42]. До цього грона належить також В. Шумовський, який широко обговорював значення нового напрямку психології для медицини і підкреслював, що ніхто ще не спростував експериментів Охоровича і наголошував, що його теорія ідіобласт є досягненням світової науки. За кордоном його як психолога високо шанував лауреат Нобелівської премії Шарль Робер Піше [Szumowski 1948: 131, 75]. Цікаву характеристику рецепції і класифікації позиції Охоровича представив П. Земський. По-за усяким сумнівом, розвиток поглядів Охоровича йшов власною, незалежною дорогою, певною мірою чужою як для тих, хто намагався побачити у ньому чистого позитивіста, так і для тих, хто хотів би пов'язати його з таємнознавством. Охорович, застосовуючи інструментарій науки, хотів проникнути на терени, ще досі науково не обстежені; на моє переконання, саме це є його кредо. Див. докладніше [Ziemski 1996].

<sup>2</sup> Для мене суттєвою є думка Охоровича щодо перешкод на шляху розвитку наукових співтовариств. Його діагноз є вражаюче актуальним – адже він звертає увагу на брак наукової солідарності (сьогодні це проявляється ще більш загострено у вигляді неприхованого нанесення шкоди), а також на неточність і ненадійність, які в свою чергу сигналізують, що сучасній праці співтовариств бракує ефективності або ж – дається взнаки обмеження результативності їхньої діяльності. Особливою проблемою тут є «мерзота взаємного критиканства», що у випадку оцінки рецензії, написаної Охоровичем, знайшло прояв у цілковитому перекрученому витлумаченні його наміру. Наслідком цього був висунутий йому ультиматум або змінити стиль рецензії, або вийти з правління Психологічного товариства. Як і очікувалось, Охорович вийшов зі складу правління. Вимога взаємного схвалення знищила здоровий критицизм, який сприяв підвищенню рівня публікації.

<sup>3</sup> В іншому місці цієї книжки він вже прямо писав, що на батьківщині йому заважали надрукувати цю рецензію, натомість за кордоном вона була визнана зразком наукової сумлінності. В рідному ж краю на нього чекали лише інтриги і наклепи [Ochogowicz 1917: 330]. Минуло ціле століття, а ми все ще не позбавились цієї народної слабкості.

<sup>4</sup> Див. [Kojkoł 2021: 9].



рюються наративи, відірвані від власної традиції і культури, щоправда сумісні, але суттєво віддалені від вітчизняної освітньої дійсності.

Охорович відстоював також важливу для сьогодення тезу, що «...не можна здійснити реформу польської школи без знання наших народних традицій» [Ochogowicz 1917: 177]<sup>1</sup>. Ця теза здається начебто очевидною, але вона дуже віддалена від того, що ми спостерігаємо в останні десятиліття<sup>2</sup>. Її очевидність, мабуть, виникає з того, що кожна влада, особливо та, яка грає на популістських настроях демосу, не припиняє апелювати до народу та історії. Одначе проблема криється у тому, що такій ідеї народу бракує психологічної глибини, а історії – правдивості.

### ***Риси народного характеру поляків***

Повертаючись до аналітичних викладок Охоровича, треба зазначити, що названі вище психологічні чинники народного духа представлені ним у динаміці, отже, простежується їхня еволюція, або радше – преображення у нові явища, котрі виростають з окреслених народних вад, але під впливом низки чинників перетворюються на інші, хоча їхня генеза закладена у тих перших. Юліан Калішевський, з яким полемізував Охорович, вбачав у нашому народові, наприклад, схильність до хтивості. Для Охоровича ж польська чуттєвість мала цілковито інший вимір, оскільки тут більш виразно проявлялася наша легковажність, яка безпосередньо переходила у нерозважливість, а з тим жаданням краще корелювало бажання жити понад станом. Це питання певною мірою поставала з такої концепції характеру, засадничим змістом якого мали би бути почуття і воля. Серед почуттів, які створюють моральний характер людини, він називав моральне почуття (сумління), почуття гідності і естетичне почуття, натомість волю мало би формувати само життя через спілкування з ідеалами, через задане ним свободне виховання. Отже, в образі народного характеру необхідно знаходять прояв як природжені (темперамент), так набути чинники. До таких, відносно стійких, складових народного характеру Охорович відносив «живість мислення і волю, налаштовану на ентузіазм» [Ochogowicz 1907a: 60]. Він вбачав одначе у цьому певну небезпеку, яка знаходила прояв у тому, що надмірний вибух тієї енергетики робить

<sup>1</sup> Дуже сучасною є слушна думка Охоровича, що беззастережне впровадження закордонних педагогічних теорій є причиною їхньої безплідності і зрештою шкодить польській освіті.

<sup>2</sup> Не припиняю звертати уваги на той факт, що гербартианство, з яким, певною мірою, почали прощатись на міжнародній арені, повернулося до нас після Другої світової війни як система, нав'язана нам радянською окупацією, але попри відриву від псевдокомуністичного устрою воно й надалі залишається в державній шкільній політиці як бездарна «реформована» засада, отже, в трухлявий кістяк намагаються втиснути партикулярні владні інтереси, замість того, щоб одним ударом відтяти цей пережиток XIX століття.

з нас гарячкуватих людей, котрі, як він писав, «випускають пару»; отаку нестриманість він вважав однією з наших народних вад.

Цікавим є спостереження Охоровича щодо нашого індивідуалізму і водночас здатності жити у групі. Ці дві властивості, здавалось би, включають одна одну, але попри це вдається їх поєднати. Але Охорович, обґрунтовуючи це, по-перше, посилається на традиційну інституцію задруги, яка існувала на наших теренах ще у XVI ст. і добре передає особливу властивість нашого народного характеру, а саме здатність до жертовності за і для інших. Важливою рисою задруги була повага до влади старішого зі збереженням братерських відносин (відсутність ієрархії), а також спільність праці і майна. Написані на наших штандартах гасла «За вашу і нашу свободу», власно кажучи, мають своїм первісним джерелом задругу. Сьогодні та первісна організація давніх слов'ян є тільки історичним спогадом, але тогочасні риси народного характеру є настільки життєздатними, що їх можна знайти в сучасних спільнотах. У тим своєрідним контексті пригадування важливою для сучасників є виклад польського патріотизму, зроблений Охоровичем. Він вбачає у цьому патріотизмі насамперед доцентрову тенденцію, величезну прив'язаність до землі і через це – певне дистанціювання від світових справ, особливо від загарбницьких війн. Це принципово мало відрізнити нас від войовничих германців. Одначе це не означало нездатності до битв. Середньовічні спостерігачі писали про слов'ян, що у ситуації змушеної оборони вони були безстрашні і надзвичайно бойовиті. Охорович спробував перетворити ту позірну слабкість, яка знаходить вираз у небажанні розбрату, в особливу чесноту цивілізаційних народів. Він риторичне запитує: «Що станеться, якщо загарбництва вже не будуть ідеалом народів? І якщо ж нав'язування іншим свого духа і мови вже почне сприйматись радше як цивілізаційний пережиток? Чи не перетвориться тоді наша слабкість на взірць для інших ... ?» [Ochorowicz 1917: 186]. Виявляється, що ця ідея, висловлена сто років тому, не тільки не знайшла всезагального визнання, але навпаки постійно порушується народами, які зараз важко назвати цивілізованими.

Охорович також розглядав як рису польської души індивідуалізм, називаючи його відособленням. Такий індивідуалізм створює певну перешкоду у формуванні суспільного життя. Але так саме, як й інші риси народного характеру, його генеза уходить корінням у дуже давні часи. На його думку, ця риса поляків знайшла особливе відображення у зворотах товариських (ви, ти, пан, пані), зокрема він зазначає: « Вважаю ..., що наше поняття рівності є комбінацією її старослов'янської версії з більш пізньою шляхетською, а відмінності у її ступені – за свідчення нашої відособленості» [Ochorowicz 1917: 206]. Цей індивідуалізм, на його думку, заважав поглибленню духовної згуртованості народу. І тут з'являється



цікаве і цілком актуальне спостереження Охоровича, що у виняткових ситуаціях ми здатні вийти за рамки індивідуалізму, але у повсякденності нам бракує такої згуртованості<sup>1</sup>. Цей лагідний, мирний характер, успадкований від предків, Охорович визначає як пасивний, притаманний нам у повсякденних ситуаціях, натомість, на його думку, ми здатні також до експресії активного характеру, але тільки «на свята», а в цьому зв'язку треба визнати, що певні усталені позитивні якості інших народів знаходять у нас прояв з подвійною силою, але таке трапляється не дуже часто. Психологічний аналіз народного характеру поляків, здійснений Охоровичем, переконує нас у тому, що ми як народ маємо ускладнену духовність. У нашому розпорядженні знаходяться засоби, які перебувають у сплячці в умовах спокійного життя, але з подвійною силою проявляються у надзвичайних ситуаціях.

У сучасному житті відсилання до шляхетського коріння або недоречне, або маргінальне, натомість у часи життя Охоровича це ще мало значення. Однак зникнення певної суспільної ієрархізації не означає одночасного зникнення окреслених рис народу. Сам Охорович мав шляхетське походження, але не надавав цьому великої вагомості, бо розглядав проблему крізь призму категорії рівності. Чужою для нього була «пасторальна» рівність, проголошена Руссо, бо Охорович усвідомлював рівність такою, якою вона була у слов'янських предків, але у часи його життя вже стала недосяжною внаслідок змін трибу життя. Отже, він обґрунтував свій постулат – мабуть, його треба розглядати і як завдання освіти й виховання – як необхідність рівності щодо права і праці. Це було наслідком його позитивістської орієнтації, але такий постулат ще було неможливо внести до складу наших народних рис. Визначаючи наш народний характер, Охорович керується передусім таким переконанням: «У Росії «народ» був плебсом, а у нас шляхта була народом» [Ochorowicz 1917: 200]. Хоча вже не існує суттєвих підстав для строгої суспільної стратифікації, але ще зберігся – як рудиментарний орган – отой народний аристократизм.

### Висновки

У підсумку треба підкреслити, що Охорович в рамках розглянутого проблемного поля запропонував власний самостійний авторський підхід, хоча у багатьох місцях він посилається на своїх попередників, часто несправедливо забутих. У них він знаходив цінні інтуїції, яким надавав власні інтерпретації. Його точка зору випереджала на кілька десятків років сучасну психоісторію. Спираючись на його власну самооцінку, можна зазначити, що Охоровичу вдалось здійснити оригінальну інтер-

<sup>1</sup> Найкращим прикладом цього є спонтанна і масова підтримка українських біженців.

претацію історичного процесу у соціально-політичній площині із урахуванням його складності і багатомірності. Це вдалось здійснити завдяки удосконаленню порівняльно-історичного методу через пошуки аналогії між розвитком людини і людства. Такий підхід Оchorовича був несумнівним новаторським. Істотною складовою методологічної фундацією його психології історії була *теорія залишкових проявів*, яка дозволяє зрозуміти глибинні мотиви характеру народів. Якщо додати до цього ретельну аналітику народного характеру поляків у джерелах, які виходять на рамки задокументованих, а це – звичаї, легенди, міфи, пісні, а також релігійні сюжети, то маємо у підсумку значний внесок до розширення досліджень народного характеру через залучення методології його якісного аналізу та творчого застосування плюралістичного підходу, успішно апробованих і залишених нам у спадок Оchorовичем.

#### Посилання:

- Benisławska, A. (2011). *Charakter narodowy, jako temat poszukiwań badawczych M. Wiszniewskiego, J. Ochorowicza i K. Dąbrowskiego. Studium historyczno-psychologiczne*. Warszawa: praca niedrukowana.
- Bobrowska-Nowak, W. (1971). Julian Ochorowicz na drogach i bezdrożach psychologii. *Кwartalnik Historii Nauki i Techniki*, (1), 67-85.
- Brodziński, K. (1867). *Mowa o narodowości Polaków i posłanie do braci wygnañców*. Paryż. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/2136?id=2136>
- Jaroński, F. (1810). *Czego potrzebują Polacy, Jakiéy filozofii Polácy potrzebują?* : rozprawa na publiczném posiedzeniu Akademii Krakowskiéy dla obchodu pamiatki Traktatu w Wiedniu 1809 zawartégo [...]. Kraków: Drukarnia Akademicka.
- Kojkoł, J. (2021). Edukowanie Polaków – czy potrzeba nam filozofii. *Colloquium*, (4), 9. <https://colloquium.amw.gdynia.pl/index.php/colloquium/article/view/552/414>
- Kozłowski, W. M. (1924). Filozofja narodowa polska a idea słowiańska. *Kultura Słowiańska*, (3-5), 1-18.
- Massonius, M. (1901). *Rozdwojenie myśli polskiej*. <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/423>
- Ochorowicz, J. (1907a). *O kształceniu własnego charakteru*. Warszawa: M. Arct.
- Ochorowicz J. (1907b). *Pierwiastki charakteru narodowego. Szkic z psychologii i kultury pierwotnej Słowian centralnych*. Warszawa: M. Arct.
- Ochorowicz, J. (1917). *Psychologia-Pedagogika-Etyka. Przyczynki do usiłowań naszego odrodzenia narodowego*. Warszawa: M. Arct.
- Ochorowicz, J. (1986). *O polskim charakterze narodowym*. Lublin: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Skarga, B. (1980). Julian Ochorowicz (1850-1917). [w:] Hochfeldowa, A., Skarga, B. (red.). *Filozofia i myśl społeczna w latach 1865-1895, część I*. (S. 146-186). Warszawa 1980, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Sobolewska, A. (2021). *Autoekonomia zapisu Juliana Ochorowicza. Codzienne praktyki piśmienne i badawcze psychologa*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Szumowski, W. (1948). *Filozofia medycyny. Sprawozdania, rozważania*. Kraków: Gebethner i Wolff.
- Tatarkiewicz, W. (1970). *Jakiej filozofii Polacy potrzebują*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Twardowski, K. (1913). *Encyklopedia Wychowawcza*. T. IX. Warszawa: Gebethner i Wolff.  
 Tyburski, W. (2004). *Julian Ochorowicz. Meandry pozytywizmu*. Toruń: Top-Kurier.  
 Ziemiński, P. (1996). *Spory wokół filozofii Juliana Ochorowicza*. *Nowa Krytyka*, (7), 171-185.

#### References:

- Benisławska, A. (2011). *National character as a topic of research by M. Wiszniewski, J. Ochorowicz and K. Dąbrowski. Historical and psychological study*. [In Polish]. Warsaw: unprinted work.
- Bobrowska-Nowak, W. (1971). Julian Ochorowicz on the roads and wilderness of psychology. [In Polish]. *Quarterly of the History of Science and Technology*, (1), 67-85.
- Brodziński, K. (1867). *It is about the nationality of Poles and sending exiles to their brothers*. [In Polish]. Paris. <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/2136?id=2136>
- Jaronski, F. (1810). *What do Poles need, What philosophy do Poles need?: a report at a public meeting of the Krakow Academy to commemorate the Treaty of Vienna in 1809 concluded [...]*. [In Polish]. Kraków: Academic Printing House.
- Kojkol, J. (2021). Educating Poles – do we need philosophy. [In Polish]. *Colloquium*, (4), 9. <https://colloquium.amw.gdynia.pl/index.php/colloquium/article/view/552/414>
- Kozłowski, W. M. (1924). Polish national philosophy and the Slavic idea. [In Polish]. *Kultura Słowiańska*, (3-5), 1-18.
- Massonius, M. (1901). *The splitting of Polish thought*. [In Polish]. <http://www.polskietradycje.pl/artykuly/widok/423>
- Ochorowicz, J. (1907a). *About developing your own character*. [In Polish]. Warsaw: M. Arct.
- Ochorowicz, J. (1907b). *Elements of national character. A sketch of the psychology and primitive culture of the Central Slavs*. [In Polish]. Warsaw: M. Arct.
- Ochorowicz, J. (1917). *Psychology-Pedagogy-Ethics. Contributions to the attempts at our national revival*. [In Polish]. Warsaw: M. Arct.
- Ochorowicz, J. (1986). *On Polish national character*. [In Polish]. Lublin: National Publishing Agency.
- Skarga, B. (1980). Julian Ochorowicz (1850-1917). [In Polish]. [in:] Hochfeldowa, A., Skarga, B. (eds.). *Philosophy and social thought in the years 1865-1895, part I*. (S. 146-186). Warsaw 1980, National Scientific Publishing House.
- Sobolewska, A. (2021). *Autoeconomics of recording by Julian Ochorowicz. Everyday writing and research practices of a psychologist*. [In Polish]. Warsaw: University of Warsaw Publishing House.
- Szumowski, W. (1948). *Philosophy of medicine. Reports, considerations*. [In Polish]. Kraków: Gebethner and Wolff.
- Tatarkiewicz, W. (1970). *What philosophy do Poles need?* [In Polish]. Warsaw: National Scientific Publishing House.
- Twardowski, K. (1913). *Educational Encyclopedia*. [In Polish]. Vol. IX. Warsaw: Gebethner and Wolff.
- Tyburski, W. (2004). *Julian Ochorowicz. Meanders of positivism*. [In Polish]. Toruń: Top-Kurier.
- Ziemiński, P. (1996). Disputes around the philosophy of Julian Ochorowicz. [In Polish]. *New Criticism*, (7), 171-185.

#### **Ślawomir Sztobryn. Poles' National Character in Philosophical and Pedagogical Explorations on the Turn of XIX-XX Centuries (on materials of Julian Leopold Ochorowicz scientific heritage)**

There is proposed the analysis of conceptual foundations in researching of Poles' national character on materials of Julian Leopold Ochorowicz (1850-1917) scientific heritage connected with philosophical and pedagogical implications of

his ideas. Ochorowicz's contribution to interdisciplinary approach on Poles' national character is emphasizing. The heuristically potential of this approach is explicated using reconstruction and systemizing of his views, which had played a significant role in determining intentionality in discussions on the matter «What philosophy do Poles need?» for the successful self-statement in their national being. Critically evaluating of this experience there is combined with verifying of his theoretical assumptions that should be actual also in Ukrainian social and cultural contexts. Ochorowicz belongs to the group of outstanding Polish scholars with wide scientific interests and original achievements. This article presents his research on history perceived as a collective psychological process. In Poland, Ochorowicz should be regarded as a precursor of psychohistory. An important role in his conception is played by the theory of the so-called residual symptoms, on the basis of which he developed the concept of Poles' national character with its educational implications. The question about the rudiments of our national character sharpens in border situations, in which those traits, previously presented in a declarative form, are verified. The strength of a nation is encoded in the unreal sphere, i.e. in the sphere of values around which people group themselves.

**Keywords:** *pedagogy, Julian Ochorowicz, national character, psychohistory, rudiments, interdisciplinary approach, philosophy, education.*

---

**Штобрин, Славомир**, доктор педагогічних наук, Інститут педагогіки факультету гуманітарних та соціальних наук, Бельсько-Бяльський університет (Польща).

E-mail: [ssztobrn@ath.bielsko.pl](mailto:ssztobrn@ath.bielsko.pl)

<https://orcid.org/0000-0003-3439-9200>

**Култаєва, Марія**, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувач кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, член-кореспондент НАПУ.

E-mail : [mariya\\_kultaeva@i.ua](mailto:mariya_kultaeva@i.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-0603-0986>

**Sztobryn, Sławomir**, Dr. hab. in Pedagogy, Institute of Pedagogy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uniwersytet Bielsko-Bialski (Poland).

E-mail: [ssztobrn@ath.bielsko.pl](mailto:ssztobrn@ath.bielsko.pl)

<https://orcid.org/0000-0003-3439-9200>

**Kultaieva, Maria**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Correspondent member of National Academy of Educational sciences of Ukraine, Head of the Department of Philosophy at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

E-mail: [marya\\_kultaeva@i.ua](mailto:marya_kultaeva@i.ua)

<https://orcid.org/0000-0002-0603-0986>